

UDK 81'25
821.163.4-1=112.1
Pregledni rad

Stojan VRLJIĆ (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
stojanvr@gmail.com

PRIJEVOD KAO UMJETNOST - NA ODABRANOM PRIMJERU

Prepjev jednog umjetničkog djela uvijek je bio veliki izazov. Danas se mnogi slažu u tome da je „stvaralačka izdaja“ temelj uspješnog prepjeva. I odista, Alois Schmaus je kao prevoditelj u njemačkoj književnosti stavio svoje ime naporedo s imenom autora *Gorskog vijenca* – Petra Petrovića Njegoša. *Gorski vijenac* stavljen je u sredinu za koju nije bio namijenjen i tako dobio novi život.

Ključne riječi: *prepjev, umjetnost, njemački prijevod*

0.0. Gdje ljudi zajedno žive a različitim jezicima govore, od najstarijih vremena pronalazili su način komuniciranja. Bio je to najprije tumač, a onda prevoditelj. Od XVI. stoljeća, „zlatnog vijeka“ prevođenja, prijevodima mnogih djela modernih književnosti prenose se umjetničke vrijednosti od naroda do naroda postajući na taj način kulturna svojina svih. Dvadeseto stoljeće donijelo je žive rasprave o teoriji prevođenja, posebno rasprave o prevođenju umjetničkih djela. Unatoč tvrdnji da se umjetnička djela ne mogu prevoditi, prevode se iz dana u dan sve više. Ljudi se do danas nisu odrekli tog sizifovskog posla. Jer prevoditi se – mora.

0.1. Već su prvi antički prevoditelji umjetničkih djela bili svjesni poteškoća pri pronalaženju istih jezičnih elemenata u svom prijevodu. Umijeće prevođenja ima svoje početke, svoju povijest u kojoj se očituje njegova evolucija, a ta se povijest podudara s poviješću zapadnog civilizacijskog kruga. Prevoditeljstvo je postojalo i u najstarijim vremenima, među najstarijim plemenima, o čemu nam svjedoče mezopotamske iskopine najstarijih dvojezičnih rječnika oko 2000. godine prije Krista. U to vrijeme ulogu prevoditelja imali su najčešće trgovci s izraženim poliglotskim sposobnostima. Tadašnje vrijeme zahtijevalo je usmeno prevođenje, potrebno u pregovorima, ratovi-

ma, te osvajanju novih krajeva za vladare toga doba. Prevođenje kao književna djelatnost poznata je kod Rimljana, koji su svojim ratovima i osvajanjima došli u dodir s Grcima. Rimljani prihvaćaju grčku kulturu, književnost, a u latinski jezik dolazi velik broj grčkih riječi iz svih područja ljudske djelatnosti. Grčki jezik je ulazio u rimsku književnost preko pjesništva. Najpoznatiji antički pisac Kvint Horacije Flah (Quintus Horatius Flaccus) prevodi pjesme svojih grčkih uzora.

0.2. Zahvaljujući velikim jezikoslovcima i cijenjenosti njihovog rada, latinski jezik se sve više širi kao crkveni jezik, a nastaju i prvi prijevodi Biblije i ranokršćanskih djela.

U IV. stoljeću značajna je pojava Sv. Jeronima (Sophronius Eusebius Hieronimus, 345.–420.) te njegovog prijevoda Biblije, Vulgate. Važno je istaknuti kako je Jeronimov birani i dotjerani jezik postao norma za kasnija stoljeća kršćanskog latinskog izraza, kako je djelovao na mnoge narodne jezike i u svojim djelima teoretski izložio vlastita iskustva o prevođenju. Nakon Jeronima sve više se javljaju djela na narodnim jezicima, dok latinski i dalje ostaje jezikom znanstvenika i jezikom crkve. S pojavom humanizma javlja se obnova latinskog jezika i antičke književnosti jer su humanisti taj izraz smatrali uzvišenim, dok djela srednjovjekovne književnosti katkad i s prijezirom odbacuju. Renesansni pisci pišu usporedo latinskim i narodnim jezikom, prijevodi su kvalitetniji, javljaju se mnogi prijevodi Biblije s latinskog na narodne jezike, a Jeronimova Vulgata pri tom i dalje služi kao predložak. Prijevodom Lutherove Biblije na njemački jezik počinje nova epoha toga germanskog jezika, pa ne čudi izjava slavnog filozofa Nietzschea da je temeljno remek-djelo njemačke proze Lutherov prijevod. Pomalo se napušta prijevod karakterističan za srednji vijek, napušta se prijevod na razini riječi, kada su se prevoditelji bojali ispustiti i jednu jedinu riječ da ne bi oskrvnuli svetost originala. Prijevod na razini riječi zamjenjuje se kasnijim slobodnijim prijevodima humanizma, ali prijevodima koji su često puni parafraza ili pak imitacija. Prevodi se sve više, a prijevodi postaju traženiji od izvornika. U prilog tome ide i otvaranje tiskara, javnih knjižnica, akademija i književnih društava. Međutim, sve do XIX. stoljeća većina prijevoda puna je nedostataka. Među takvim prijevodima ima i onih koji malo toga imaju zajedničkog s izvornikom. Zahtjevno čitateljstvo utjecat će na vrsnoću prijevoda, te činjenica da netko poznaje dva jezika više nije dovoljna za potpun i valjan prijevod.

0.3. Danas obično govorimo o prijevodu na nekoliko razina (Katičić, 1992.): a) na fonološkoj razini, kakav je prijevod vlastitih imena, b) na razini riječi, kakav je bio biblijski prijevod, c) na razini skupine riječi (sintagme), kakav je školski prijevod koji funkcionira kao precizan filološki instrument; d) o

prijevodu na razini odlomka, odnosno strofe, kada dobivamo sve prihvatljiviji prijevod, i e) o prijevodu na višim razinama, gdje se dodaju i takvi sadržaji kojih u izvorniku nema a potrebni su za cjelovitije razumijevanje izvornika. Prijevodom na višim razinama prevode se književnoumjetnička djela.

1.0. Opće je prihvaćeno stajalište da samo pjesnici mogu prevoditi poeziju; samo oni slike mogu prevoditi slikama prenoseći pri tome emocije i atmosferu u drugi jezik. Takav prijevod zove se *prepjev*. Također, poznato je kako prevoditelj poezije nije rob, nego suparnik. U procesu prijevoda polazi se od izraza prema onome što je za autora bilo primarno, a to je doživljaj smisla koji rađa izraz. Prevoditelj je umjetnik jer i on vrši jezično odabiranje.

Jezik je osnovni materijal za prijenos ideje izvornika u prijevod. Zato nam se ponekad učini da je prijevod sličan pretakanju jednog umjetničkog djela u skulpturu, balet, glazbu ili film. Međutim, dok u nekim od tih umjetnosti jezik uopće nije potreban (slikarstvu), ili ima pomoćnu funkciju (film), dotle u prijevodu jezik ima glavnu funkciju.

I zaista, čini se kako je u procesu prijevoda izvornik u ulozi žive prirode, a prijevod samo odraz te prirode. Međutim, prijevod nije samo kopija izvornika. U prijevodu su nazočne promjene koje su uvjetovane formom i sadržajem originala, a svojstvene su umjetnosti. Te promjene su nužne ako hoćemo jedinstvo forme i sadržaja izvornika ostvariti na „materijalu“ drugog jezika.

Ma koliko jezici bili različiti, oni nisu najveća prepreka prijevodu. Poznavati jedan jezik samo je tehnički preduvjet za dobrog prevoditelja. Prevoditelj mora dobro poznavati povijest, običaje, literaturu, mentalitet, kako svoga naroda tako i naroda s čijeg jezika prevodi. Jer, ono što se prevodi nisu riječi, nego misli. Jezična sredstva su podređena semantičkom sadržaju. Problem prijevoda nije u različitosti jezičnih sustava koliko u razlikama u kulturnoj pripremljenosti i tradiciji sredine originala i sredine prijevoda.

2. 0. Prepjev *Gorskog vijenca* Petra Petrovića Njegoša pripada poeziji kao prevoditeljevoj interpretaciji teksta u prijevodnom ekvivalentu njemačkog jezika. Njegoš u Gorskom vijencu snagom umjetnika sintetizira epske, dramske i lirske elemente. Tu je ujedno i sažeta simbolika i koncentracija likova u cjelokupnom njihovom duhovnom i emocionalnom bogatstvu. A iza svega stoji snažno predočena narodna mudrost. Od njemačkog prevoditelja očekuje se da napravi uspjelu umjetničku „reprodukciju“ (Prunč, 2002.).

Uz postojeću masu bibliografije o prijevodu *Gorskog vijenca* na mnoge jezike, ovdje ćemo se zadržati na praktičnim primjerima koji će nam zorno pokazati kako je sačinjen prepjev toga remek-djela. Razmotrit ćemo odabrane elemente iz *Gorskog vijenca* koji se javljaju kao potka njegove umjetničke vrijednosti te su samim time bitno odredile i njemački prepjev. Stoga

posebno razmatramo *frazeme, igru riječi, mimiku i geste, personifikaciju i depersonalizaciju, poredbe, izreke, turcizme i ustaljene izraze*.

3.0. *Frazemi* su „okamenjeni“ skupovi riječi koji se ne mogu jednostavno objasniti s gledišta suvremenih jezičnih odnosa. Frazemi se mogu objasniti jedino s historijskog gledišta kao ostatak ranijih stanja jezičnog razvitka. Značenje jednog frazema nije zbir pojedinih značenja leksema koji ga čine, nego je to jedno posve novo značenje. A ono je uvijek preneseno značenje. Frazemi su pravi idiomi u kojima razumijevanje cjeline ne ovisi o nerazumljivim riječima i oblicima koji ne odgovaraju gramatičkim normama, kako to ponekad nude frazeološke sraslice (primjerice, sraslica *trt-mrt*).

Postoje frazemi koji su svojom strukturom bliže aktivnim modelima jezika jer je veza među sastavnim dijelovima slabija, a njihovo značenje je lakše prepoznati. To su frazeološke sveze, frazemi koji često mogu imati, pored frazeološkog značenja, i značenje slobodnog reda riječi. Takav frazem je *plivati uz vodu*, u ruskom jeziku *плить против течения*, u njemačkom *gegen der Strom schwimmen*. Samo od konteksta ovisi hoćemo li navedeni skup riječi shvatiti kao obično, otežano plivanje uz vodu, ili će navedeni skup riječi imati preneseno značenje, značenje frazema koje se odnosi na poslove u otežanim uvjetima.

3.1. Postoje frazemi čiji nam prijevod nudi djelomičnu, ili potpuno novu leksičku strukturu. To nam pokazuju i primjeri iz *Gorskog vijenca*:

Kaže se *put za uši*, ali i *na noge*. Njemački prijevod je odabrao ovo drugo (*na noge*):

Eto pismo, *pa sad put za uši*.
(GV, 82)

Hier das Schreiben, *und nun auf die Beine*.
(DB, 49)

I sljedeći primjer njemačkog teksta nudi nam novu leksičku strukturu:

Turskoj kapi tad ime poginu.
(GV, 84)

Was sich Türke nannte, ging da unter.
(DB, 51)

Biti *osrednje ruke* ili biti *osrednjeg izgleda*. Rekli bismo kako leksem *ruka* u najvećem broju frazema donosi veću specifičnost karaktera, veću nego *izgled* (*biti na svoju ruku, biti teške ruke*):

Bješe čovjek te *osrednje ruke*.
(GV, 101)

War ein Mann von mittelmäßigem Ansehn.
(DB, 67)

Sljedeći primjer njemačkog teksta nudi nam frazem novih leksičkih elemenata, ali istog značenja kakvo ima i izvornik:

Na nos su se preda mnom pobili.
(GV, 83)

Haben schon vor mir ins Gras gebissen.
(DB, 50)

Frazem koji slijedi donosi nam njemački prijevodni ekvivalent *Ungläubigen Stamm* umjesto izvornog *tursko uho*. Prijevod je i pored toga ostao vjeran:

Sad ti nema u našu nahiju
obilježja od turskoga uha.
(GV, 157)

*Also daß nunmehr in unsrer, Nahi
Von dem ungläubigen Stamm kein Zeichen.*
(DB, 115)

3.2. Ostali primjeri frazema donose nam isto značenje i istu frazeološku strukturu u tekstu prijevoda:

Neki misli *na vrat tovarimo*
(GV, 28)

Laden auf den Hals uns nur Bedenken.
(DB, 27)

Krv je ljudska *rana naopaka*,
na nos vam je počela skakati.
(GV, 80)

*Menschenblut ist widerwärtige Nahrung,
Seht, es kommt zur Nase euch schon wieder.*
(DB, 49)

Jošt imate zemlje i ovacah
pa *harajte i kože gulite.*
(GV, 81)

*Habt ihr Länder doch genug und Schafe,
Plündert die, zieht denen erst das Fell ab!*
(DB, 49)

Puče kolan svečevaj kobili.

(GV, 80)

Und den Gurt barst der Prophetenstute.

(DB, 49)

Er su vlasi uši podignuli.

(GV, 110)

Denn das Christenpack hebt schon die Ohren.

(DB, 74)

Kada Bosni salomi rogove...

(GV, 111)

Da du Bosnien die Hörner brachest.

(DB, 75)

*Er su dinu uši zaglibile;
probudi mu buhe u kožuhe.*

(GV, 113)

Denn dem Unglaub sind verstopft die Ohren;

Sheuche ihm die Flöhe aus dem Pelze!

(DB, 76)

Onaj ne zna što u tebi spava.

(GV, 132)

Ahnt nicht, was in deinem Innern schlummert

(DB, 95)

*Mnoge bule vaše kukajući
za mnom crna kluvka razmotale.*

(GV, 83)

Manch schwarz Knäuel haben euere Frauen

Klagend hinter mir schon abgewickelt.

(DB, 50)

4.0. Igra je u najopćenitijem značenju oblik ljudske rekreacije s ciljem jačanja stvaralačkih sposobnosti. Poznato je da je u pedagogiji igra sredstvo odgoja i naobrazbe. *Igra riječi* daje svakom govorniku prigodu za demonstraciju svoje, ali i procjenu tuđe izvornosti i dosjetljivosti. Ponekad nam se čini da je igra riječi oblik ljudske rekreacije s ciljem jačanja stvaralačkih sposobnosti. Njome su se služili i Hebreji. Igra riječi poznato je stilsko sredstvo i u Bibliji. Ona nije ista kod svih naroda, jer ni običaji, povijest, kultura i mentalitet nije isti. Govornik se njome svjesno udaljava od misli svojeg sugovornika stvarajući na taj način posebnu atmosferu, što ponekad vodi satiri i iro-

niji. Međutim, prave poteškoće nastaju onda kada se smisao igre riječi želi prenijeti u drugi jezik.

4.1. Od prevoditelja se očekuje ne samo da prenese značenje koje nam donosi igra riječi, nego i da prenese zvučnu sliku igre riječi. To je ideal koji je teško ostvariti. Pa ipak primjeri nam pokazuju da je njemački prevoditelj A. Schmaus u tome uspio:

*Janko brani Vladislava mrtva;
što ga brani, kad ga ne odbrani?*
(GV, 46)

*Janko kämpft, Vladislavs Reich zu retten,
Doch umsonst – er kann es nicht erretten.*
(DB, 9)

Udri vruga ne ostav mu traga.
(GV, 40)

Triff die Feinde, tilg aus die Gemeinde.
(DB, 20)

Ne uteče oka ni svjedoka.
(GV, 151)

Ist entflohn kein Augen-, Ohrenzeuge.
(DB, 110)

Njina sila, to je tvoja sila.
(GV, 32)

Ihre Stärke – das ist deine Stärke.
(DB, 12)

Mićunović i zbori i tvori.
(GV, 43)

Vuk ist groß im Raten wie in Taten.
(DB, 23)

Što zbor kupiš kad zborit ne smiješ?
(GV, 51)

Was berufst den Rat und darfst nicht raten?
(DB, 28)

Žališ nešto a ne znaš što žališ.
(GV, 51)

Leid ist dir's und weißt nicht, was dir leid ist.
(DB, 28)

4.2. Naravno, ima i takvih primjera u kojima prevoditelj nije uspio prenijeti igru riječi u cjelini, nego samo značenje. No i to je dovoljno da bi prijevod ostao vjeran:

*Kakav narod, pitaš li Rogane?
ka ostali – ne bjehu rogati.*
(GV, 93)

*Was für Leute, willst du wissen, Rogan?
Ei, wie anderswo – sind ohne Hörner.*
(DB, 59)

Da se ne zna ni stana ni traga.
(GV, 151)

Daß kein Rest und keine Spur mehr künde
(DB, 110)

I Novaka poradi halaka.
(GV, 154)

Und des Novak seines Schlachtrufs wegen.
(DB, 112)

Utekle su k vama da uteku.
(GV, 39)

Sind zu euch geflohn, um zu entkommen.
(DB, 15)

5.0. *Mimika i geste* kao vrednote govornog jezika čine nijemo izražavanje misli. Različitim pokretima lica, ruku ili ramena možemo pokazati prihvaćanje ili odbijanje, ravnodušnost ili mrzovoljnost i općenito rečeno – interpretirati svoje misli. Interesantno je to što se mimika i geste mogu primijeniti na svako očitovanje misli, i to ne samo u govoru, nego i u pismu. Istina, moramo pravilno odgonetnuti značenje jedne riječi sukladno vrednotama govornog jezika. Dakle, u prigodi smo da uspješno riješimo rebus koji se zove riječ, tj. „pogodimo“ i oživimo riječ, ili „ne pogodimo“ i iskrivimo misao.

Mimika i geste služe za karakterizaciju likova i situacija. Ponekad nam mimika i geste više govore nego opisi na nekoliko stranica. To nam pokazuju i navedeni primjeri. Njemački prijevod je vjeran i s istom umjetničkom snagom koju mimika i geste imaju u izvorniku:

*Vrat iskrivih uz polje gledeći,
da ako se niz njeg' pomolite.*
(GV, 43)

*Ich verrenkt' den Hals feldeinwärts schauend,
Ob ihr euch nicht endlich ließet blicken.*
(DB, 21)

*Grdno nam se oči susretaju.
ne mogu se bratski pogledati
no krvnički i nekako divlje;
oči zbore što im veli srce.*
(GV, 75)

*Unheimlich begegnen sich die Blicke.
Können nicht nach Bruderart sich treffen,
Sondern nur foll Feidensarg und Wildheit.
Augen sprechen, was das Herz heißt reden.*
(DB, 44)

Pogledaju se Turci ispod očih.
(GV, 62)

Die Türken blicken einander finster an.
(DB, 36)

*Kad blizu njih sjedim u skupštinu,
ja nos držim svagda u rukama.*
(GV, 85)

*Sitze ich im Rat in ihrer Nähe,
Halt' ich mir die Nase mit der Hand zu.*
(DB, 53)

*Tuži mlada za srce ujeda,
oči gore življe od kamena.*
(GV, 88)

*Klagt die Junge, schier das Herz will brechen,
Ihre Augen brennen loh wie Feuer.*
(DB, 55)

Đe ko bješe zapljeska rukama.
(GV, 98)

Wo wer stand, der klatschte in die Hände.
(DB, 64)

Um se smuti, a jezik zaplete.
(GV, 140)

Der Gedanke irrt, die Zunge stolpert.
(DB, 99)

6.0. Neka nam za predodžbu *personifikacije* posluži sljedeća rečenica:
„Figura je u najvećem stupnju poetična i govornička i zahtijeva usijanost ma-
šte; jedan od načina ili postupaka umjetničkog slikanja, vrlo čestog u umjet-
ničkoj i narodnoj poeziji svih naroda; sastoji se u prikazivanju životinja, mrt-

vih predmeta, prirodnih pojava, ili apstraktnih pojmova u ljudskom liku, tj. tako da im se pridaju ljudske sposobnosti i svojstva: sposobnost govora osjećanja i mišljenja“ (Simeon, 1969:50). Njemački prevoditelj uspješno je prenio personifikaciju u tekst prijevoda:

Pred oltarom plakaše kandelo
(GV, 152)

Und die Ampel weinte vorm Altare.
(DB, 111)

Junaku se češće putah hoće
vedro nebo nasmijat grohotom.
(GV, 53)

Unverhofft gefällt es oft dem Himmel,
Eines Helden Schicksal jäh zu wenden.
(DB, 29)

Gleda jekom grada stravičnoga
de s' poda mnom jalove oblaci.
(GV, 38)

Und im Tosen schauerlichen Hagels
Sich die Wolken unter mir entladen.
(DB, 13)

Čevo ravno gnjiježdo junačko (...)
ljudskom si se krvlju opjanilo.
(GV, 106)

Ebnes Čevo, Wiege du der Helden (...)
Bist du von dem Menschenblute trunken.
(DB, 72)

Kad vjetrovi i mutni oblaci
drijemaju u morskoj tavnici.
(GV, 64)

Wenn die Winde und die düstern Wolken
Schlummern in des Ozeans Verliese.
(DB, 36)

Novi grade, sjediš nakraj mora
i valove brojiš niz pučinu,
kako starac na kamen sjedeći
(GV, 84)

Hercegnovi, am Gestade ruhend
Zällst di Wällen du des weiten Meeres

Wie ein Greis, der auf dem Felsen sitzend.
(DB, 51)

7.0. U književnoumjetničkom tekstu ljudi mogu izgubiti svoja ljudska obilježja, ili obilježja živih bića uopće, da bi im pjesnik pripisao neke osobine životinja ili neživih stvari. Taj umjetnički postupak poznat je pod nazivom *depersonalizacija*.

Depersonalizacija je poznata u pjesništvu od davnih vremena. Zato nije neobično što je, kao efikasno sredstvo karakterizacije, nalazimo i u *Gorskom vijencu*. U navedenim primjerima depersonalizacija je prenesena i u njemački tekst. Samo u jednom primjeru imamo "Dummes Pack" („glupa fukara“) umjesto izvornoga „Čudne stoke“.

Što je čovjek? Ka slabo živinče.
(GV, 62)

Was ist denn der Mensch? Ein schwach Geschöpf nur!
(DB, 35)

I zvjerad su isto kao ljudi.
(GV, 64)

Und die Tiere sind grad wie die Menschen.
(DB, 36)

*U njih nema nikakva vjenčanja,
no pogodbu nekakvu učine,
ka da kravu napoli predaju.
Oni žene u čeljad ne broje.*
(GV, 109)

*Wahrlich gibt's bei ihnen keine Trauung,
Sondern schließen eine Art Vertrag nur,
Wie wenn eine Kuh man gibt ihn Halpbacht;
Rechnen Frauen gar nicht zur Familie.*
(DB, 74)

Vjeran bješe junak mimo ljude,
pa ga ono pašće Ćorovića
izbezumi nekako na bratsku.
(GV, 120)

Haldentreue zierte ihn vor andern,
Und so hat denn Ćorović, der Scurke,
Ihn mit falschem Treuwort überlistet.
(DB, 83)

Čudne stoke, Bog ih posjekao.
(GV, 126)

Dummes Pack, soll Gottes Zorn es treffen!
(DB, 89)

„I da raji uzdu popritegnem,
e je raja ka ostala marva“
(GV, 78)

”Ich dem Christenvolk die Zügel anzieh’ ,
Ist das Chritsenvolk wie andres Vieh doch.“
(DB, 47)

Badava se inate s Turcima,
kad im ližu ka pašćad sahan.
(GV, 115)

Trutzen sie den Türken den vergeblich,
Wenn sie hündisch ihre Schüsseln lecken.
(DB, 78)

Ne mogahu iz veze šenuti,
no ka pašće kad ga za tor svežeš,
tu čamaju i dnevi i noći.
(GV, 95)

Ohne daß sie sich nur rühren konnten;
Grad wie Köter, an der Pferch gebunden,
Schmachteten sie da bei Nacht und Tage.
(DB, 62)

8.0. Ono što *poredbu* dovodi na stranice umjetničkog teksta jeste *tertium comparationis* poređenih predmeta. „Bez obzira na to kako je tko kvalificira, ona se definira kao zbližavanje, suodnos dviju pojava, koji se temelji na njihovoj sličnosti ili podudaranju u nekoj osobini ili svojstvu, i na temelju toga se jedna od tih pojava slikovito prikazuje time što se uspoređuje s drugom; obično se manje poznata pojava objašnjava poznatijom.“ (Simeon, 1969:100) Njegoševe poredbe preuzete su iz naroda i djeluju veoma konkretno, gotovo opipljivo. One su u načelu podastrte slikom narodnog života Crne Gore iz vremena o kome se govori. Javljaju se iz želje autora za što određenijim i preciznijim kazivanjem. To nam potvrđuju primjeri koji su uspješno prepjevani na njemački jezik:

...da opuste zemlju svukoliku,
ka skakavac što polja opusti.
(GV, 26)

Rings die weite Erde zu verwüsten,
Wie ein Heuschreckenschwarm die Flur erwüdet.
(DB, 9)

Darova mu Lunu ka jabuku.
(GV, 27)

Brachte ihm den Mond dar zum Geschenke.
(DB, 9)

Vražje pleme pozoba narode;
Dan i narod, kako ćuku tica.
(GV, 28)

Schlang sie Volk um Volk in ihren Rachen
Wie der Steinkauz Tag um Tag ein Vöglein.
(DB, 9)

Kakva te je spopala nesreća,
teno kukaš kano kukavica.
(GV, 31)

Was für Unheil ist in dich gefahren,
Daß du jammerst wie ein Klagevogel.
(DB, 11)

U obraz si kao zemlja doša.
(GV, 50)

Bist im Antlitz aschenfahl geworden.
(DB, 27)

Ne bojim se od vražjega kota,
neka ga je *ka na gori lista.*
(GV, 50)

Nicht fürcht' ich das höllische Gelichter,
Sei es zahllos wie *das Laub im Walde.*
(DB, 28)

Boraše se kao laf s Turcima.
(GV, 52)

Kämpfst mit Türken, hältst es mit den Türken.
(DB, 28)

Skače starac kako hitro momče.
(GV, 54)

Leichtbeschwingt der Alte wie ein Jüngling.
(DB, 30)

*Vuk na ovcu svoje pravo ima,
ka tirjanin na slaba čovjeka.*
(GV, 55)

*Ja, der Wolf hat auf das Schaf seinen Anrecht
So wie der Tyrann auf schwache Menschen.*
(DB, 30)

*Duša bi mi tada mirna bila,
kako mirno jutro u proljeće.*
(GV, 64)

*Meine Seele wärre dann besänftigt
Wie ein friedlich heitrer Lanzas morgen.*
(DB, 36)

*Poče kosu niz prsi češljati,
a tankijem glasom naricati
kako slavlja sa dubove grane. (...)
I ja plačem ka malo dijete.*
(GV, 88)

*Sie begann das Haar Brustab zu kämmen,
Hub mit zarter Stimme an zu klagen
Wie die Nachtigall vom Eichenzweige. (...)
Und ich weine wie ein Kind, ein kleines.*
(DB, 55)

*Od udara zaigra mu zemlja,
kako prazna povrh vode tikva.*
(GV, 68)

*Schwankt von seinem Schlage schon die Erde
Wie ein hohler Kürbis auf dem Wasser.*
(DB, 39)

*Ema neću, božja vi je vjera,
više slušat odže u Čekliće
de guguču svrh one stugline
ka jejina svrh trule bukvine.*
(GV, 71)

*Will beileibe - drauf geb ich mein Wort euch -
Länger nicht den Hodscha in Čeklići
Auf dem hohlen Baumstumpf gurren hören
Wie die Eule auf der morschen Buche.*
(DB, 41)

*Smrt se gadno ispod čela smije
kako žaba ispod svoje kore.
(GV, 74)*

*Und der Tod grinst häßlich aus dem Schädel
Wie die Schildkröte aus ihrem Panzer.
(DB, 43)*

*Iako je zemlja pouzana
dvije vjere mogu se složiti,
ka u sahan što se čorbe slažu.
(GV, 75)*

*Mag das Land auch wenig Raum bieten,
Können doch zwei Glauben sich vertragen
Wie in einer Schüssel zwei Gerichte.
(DB, 44)*

*Krst zasija ka na gori sunce.
(GV, 89)*

*Strahlt das Kreuz wie überm Berg die Sonne.
(DB, 56)*

*Ni što snio, ni pričat umijem,
no sam svu noć kao zaklan spava.
(GV, 91)*

*Weder träumt' ich noch kann ich erzählen,
Schliefe die ganze Nacht durch wie erschlagen.
(DB, 58)*

*Svagda graja bješe oko mene
kada hoćah po gradu izaći
kao u nas bijele nedjelje
kad se krenu momčad u maškare.
(GV, 94)*

*Immer war um ich herum ein Schreien
Wollte ich mich in der Stadt ergehen,
Wie bei uns grad in der Faschingswoche,
Wenn die Jugend hier vermummt umherzieht.
(DB, 61)*

*Svi šareni kao divlje mačke.
(GV, 98)*

*Alle scheckig wie die wilden Katzen.
(DB, 64)*

*Istreštili oči kao tenci,
a zinuli ka kurjaci gladni.*
(GV, 98)

*Augenrollend wie die Hexerliche
Zähnefletschend wie hungrige Wölfe.*
(DB, 64–65)

*Sve se nabi da krknut ne može,
kao stoka kad je zvjerad goni.*
(GV, 99)

*Ein Gedränge, daß man kann von Atem
Wie das Vieh, das wilde Tiere hetzen.*
(DB, 65)

*Što bajete kao bajalice
ali babe kad u bob vraćaju?*
(GV, 106)

*Pfui, was weissagt ihr wie Zauberinnen
Oder Weiber, die aus Bohnen lesen?*
(DB, 71)

Uvija se ka vrag oko krsta.
(GV, 115)

Windet wie der Teufel vor dem Kreuz sich.
(DB, 78)

*A to brdo ka šuplja tikvina
pa glasove hvata od svakuda.
Već za drugo i ne treba ništa,
no ponavlja ono što će čuje,
kao jedna prekomorska tica.*
(GV, 149)

*Und der Berg ist wi ein hohler Kürbis,
Der den Schall von überall her einfängt;
Ist ja auch zu anderem nicht nütze
Als, was er gehört, nur nachzuplappern.
Grad wie jener überseeische Vogel.*
(DB, 108)

*Sve su naše glave izabrane,
momci divni isto ka zvijezde.*
(GV, 41)

*Alle unsre auserkornen Häupter,
Junge Männer, herrlich wie die Sterne.*
(DB, 19)

A ka guske sve nešto ćukamo.
(GV, 41)

Sonder schnattern immer nur wie Gänse.
(DB, 19)

A evo se, ljudi, okupljamo
ka svatovi pjani, što se priča.
(GV, 26)

In der Tat versammeln wir uns, Leute,
Wie die trunknen Svaten in dem Märlein.
(DB, 24)

*Više žalim pusta džeferdara
no da mi je ruku okinula!
ža mi ga je ka jednoga sina
ža mi ga je ka brata rodnoga*
(GV, 160)

*Mehr ist's Leid mir um die Unglücksflinte
Als wenn es die Hand mir weggerissen,
Leid ist mir's wie um den Sohn, den einzigen,
Leid ist mir's wie um den eignen Bruder.*
(DB, 118)

Krasna lica, visok kao koplje.
(GV, 122)

Schön von Antlitz, shlank wie eine Lanze.
(DB, 85)

Udri, Tale, tvojom drenovačom;
pod njom puću rebra ka orasi.
(GV, 112)

Schlag drein, Tale, mit dem Hartholzknüppel,
Daß wie Walnüsse die Rippen bersten!
(DB, 76)

Fatimu će Suljo držati
kako oči svoje u glavi.
(GV, 113)

Suljo wird behüten Fatima
Wie die Augensterne köstlich Licht.
(DB, 77)

No se drži sve jednoga puta,
ka pjan plotu kada se prihvati.
(GV, 140)

Unverwandt folgt er nur einem Pfade
Wie ein Trunkner, der am Zaun sich festhält.
(DB, 99)

*Na nebu im duše carovale,
ka im ime na zemlji caruje.*
(GV, 154)

*Daß im Himmel ihre Seele herrschen,
Wie ihr Name auf der Erde herrschet.*
(DB, 112)

*Bjehu muška prsa ohladnjela,
a u njima umrla svoboda,
ka kad zrake umru na planinu.*
(GV, 152)

*Und erkaltet waren Männerherzen
Und darin erstorben war die Freiheit,
Wie die Strahlen sterben überm Berge.*
(DB, 111)

*U pomoć nam kogod ću priteče,
Sakupi se vojske kao vode.*
(GV, 151)

*Wer es hörte, eilte uns zu Hilfe,
Kriegsvolk strömet uns von überall zu.*
(DB, 109)

*...a dušu sam natopio kapljom,
pa se stara igra povrh vina
ka blijedi plamen po rakiji.*
(GV, 145)

*Hab die Seel' betaut mit einem Tropfen,
Und nun tanzt die alte überm Weine
Wie das blasse Flämmchen überm Branntwein.*
(DB, 104)

Svagda bješe kao ogledalo.
(GV, 160)

Immar war es blitzblank wie ein Spiegel.
(DB, 118)

9.0. *Izreke u Gorskom vijencu* dolaze iz svakodnevnog govora, često u istom, a ponekad i u izmijenjenom obliku. Izreke se javljaju kao rezultat kakvog zgusnutog životnog iskustva. U početku su to bile pojedinačne istine sve dok nisu postale bogatstvo jednog cijelog naroda. Njihova pojava donosi težinu, ozbiljnost, potvrdu. Sve ono što se događalo generacijama, ili bi se moglo dogoditi – sačuvano je u izrekama.

Temeljna razlika između izreka i frazema nalazi se u funkcioniranju njihova značenja: dok frazemi imaju preneseno značenje (koje čitatelj nastoji dopuniti iz „vlastitog repertoara“), izreke se odlikuju svojom neposrednošću, a prepoznamo ih po njihovom kvalificiranom ili denotativnom značenju. U navedenim primjerima lako ćemo prepoznati internacionalne izreke (*Vrana vrani oči ne izvadi*) i one koje su više ili manje lokalnog karaktera (*De se gusle u kuću ne čuju, tu je mrtva i kuća i ljudi*). Prevoditelj A. Schmaus je s istom snagom preveo u njemački jezik izreke izvornika. Za pojedina mjesta možemo tvrditi kako se zasigurno radi o *natprevođenju* (Озепов, 1975), kao što je to u primjeru: *Ko će bolje, široko mu polje – Wer es besser kann, dem steht frei die Bahn*. Ili u primjeru: *Ko razgađa u nas ne pogađa. – Zu lang zielen heißt das Ziehl verfehlen*.

Malo rukah, malena i snaga.

(GV, 29)

Wenig Arme, die Kraft unzulänglich.

(DB, 10)

Vrana vrani oči ne izvadi.

(GV, 52)

Nicht hackt eine Krähe der andern Aug aus.

(DB, 28)

Nađeno je draže negubljenja,

iza tuče vedrije je nebo,

iza tuge bistrija je duša,

iza plača veselije poješ.

(GV, 63)

Finden freuet mehr als Nieverlieren,

Nach dem Hagel heitrer ist der Himmel,

Nach der Trauer klarer ist die Seele,

Nach dem Weinen fröhlicher dein Singen.

(DB, 35–36)

Voskresenja ne biva bez smrti.

(GV, 139)

Ohne Sterben keine Auferstehung.

(DB, 98)

Čašu meda još niko ne popi
Što je čašom žuči ne zagrči.
(GV, 52)

*Niemand trank noch einen Becher Honig,
Den ein Becher Galle nicht verbittert.
(DB, 29)*

Nema posla u plaha glavara.
(GV, 32)

*Wenn der Herr verzagt, gedeiht das Werk nicht.
(DB, 12)*

Manji potok u viši uvire.
(GV, 64)

*In den größeren Fluß der kleinre mündet.
(DB, 36)*

Goniš kamen badava uz goru.
(GV, 64)

*Eitel Müh, den Stein bergauf zu wälzen.
(DB, 36)*

Vrag đavolu doći u svatove.
(GV, 51)

*Satan tanzt mit Beelzebub den Kehraus.
(DB, 28)*

Teško zemlji kuda prođe vojska!
(GV, 79)

*Weh dem Lande, wenn es Heermacht heimsucht!
(DB, 48)*

Kome zakon leži u topuzu
tragovi mu smrde nečovještvom.
(GV, 81)

*Wem das Recht beschlossen in der Keule
Unmenschlichkeit zeichnet dessen Spuren.
(DB, 49)*

Malene su jasli za dva hata.
(GV, 74)

*Allzu klein die Krippe für zwei Hengste.
(DB, 44)*

*De se gusle u kuću ne čuju,
tu je mrtva i kuća i ljudi.*
(GV, 101)

*Wo im Haus die Gusle nicht erklingen,
das ist tot das Haus und Hausgesinde.*
(DB, 67)

*Nema toga ko s' ne boji čega.
da ničega ano svoga hlada.*
(GV, 97)

*Den gibt's nimmer, welcher gar nichts fürchtet,
Wenn nichts andres, so doch seinen Schatten.*
(DB, 63)

*Ostalo je dvoje dece muško,
Jedno drugom vode dat ne može.*
(GV, 120)

*Hinterblieben sind zwei kleine Knäblein,
Können nicht einmal sich Wasser reichen.*
(DB, 83–84)

Ko će bolje, široko mu polje.
(GV, 124)

Wer es besser kann, dem steht frei die Bahn.
(DB, 87)

*Niko srećan, a niko dovoljan,
niko miran, a niko spokojan.*
(GV, 147)

*Niemand glücklich und niemand zufrieden,
Niemand ruhig und niemand ohn' Sorge.*
(DB, 106)

Ko razgađa u nas ne pogađa.
(GV, 49)

Zu lang zielen heißt das Ziehl verfehlen.
(DB, 27)

*A nadežda veže dušu s nebom
kako luča sa suncem kapljicu.*
(GV, 137)

*Hoffnung eint die Seele mit dem Himmel
Wie den Tau der Lichtstrahl mit der Sonne.*
(DB, 97)

Nove nužde rađu nove sile.

(GV, 136)

Neue Nötte zeugen neue Kräfte.

(DB, 97)

U dobru je lako dobar biti;

na mucu se poznaju junaci.

(GV, 15)

Leicht ist es, im Guten gut sich weisen.,

In der Not erkennt man erst den Helden.

(DB, 12)

Ljudi trpe, a žene nariču.

(GV, 31)

Männer dulden, und nur Weiber klagen.

(DB, 12)

Zemlja stenje, a nebesa ćute.

(GV, 55)

Erde stöhnet, doch die Himmel schweigen.

(DB, 31)

Ko se topi, hvata se za pjenu.

(GV, 51)

Wer ertrinkt, faßt nach dem Wellenschaume.

(DB, 28)

Ko na brdo ak' i malo stoji,

više vidi no onaj pod brdom.

(GV, 50)

Wer nur wenig höher steht am Berge

Der sieht mehr als jener unterm Berge.

(DB, 27)

Što se mrči kada kovat nećeš?

(GV, 51)

Warum rußen, wenn du nicht willst schmieden?

(DB, 28)

Strah životu kalja obraz često.

(GV, 62)

Angst besudelt oft die Ehr im Leben.

(DB, 35)

*Ćud je ženska smiješna rabota!
Ne zna žena ko je kakve vjere:
Stotinu će promijeniti vjerah
da učini što joj srce žudi.*
(GV, 28)

*Weibersinn ist sonderbares Ding doch!
Nimmarr weiß das Weib, wer welchen Glaubens;
Hundertmal wird es den Glauben wechseln,
Um zu tun, wonach das Herz begehret.*
(DB, 26)

Plakanje je pjesma sa suzama.
(GV, 147)

Ist das Weinen doch ein Lied mit Tränen
(DB, 107)

*Ljubovi ti, nabavi mi takvi;
daću vola za njega iz jarma.*
(GV, 75)

*Treu um Treu, beschaff mir einen solchen,
Gäb dafür `nen Ochsen aus dem Joch.*
(DB, 45)

*Ko potoke može ustaviti
da k sinjemu moru ne hitaju.*
(GV, 79)

*Wer zu mag die Bäche aufzuhalten,
Daß sie nicht zum blauen Meere eilen?*
(DB, 47)

Iza tmine i sunce ogrije.
(GV, 107)

Endlich durchs Gewölk erstrahlt' die Sonne.
(DB, 72)

Jaki zubi i tvrd orah slome.
(GV, 79)

Stärke Zähne brechen harten Nuss auch.
(DB, 47)

*Ema šta se druže s krvnicima,
a u jedan kota da ih svariš
ne bi im se čorba smiješala.*
(GV, 114)

*Doch wozu dem Erzfeind sich gesellen?
Wenn in einen Kessel man sie kochte,
Würde sich die Brühe doch nicht mischen.*
(DB, 78)

Kam bi crka od ove žalosti.
(GV, 122)

Müßt' ein fels vor so viel Harm zerspringen.
(DB, 85)

10.0. Za gotovo sve *orijentalizme* koji su preuzeti iz arapskog ili perzijskog jezika posrednik je bio turski jezik, odnosno te su riječi trpjele promjene sukladno turskim jezičnim uzusima pa se stoga za sve njih rabi naziv *turcizmi*. Turci su otišli, ali su njihovi tragovi ostali i u jeziku. Međutim, turski jezik nije ostavljao dublje tragove jer se radi o tipološki posve različitim jezicima: južnoslavenski jezici pripadaju skupini flektivnih jezika – turski jezik pripada skupini aglutinativnih jezika. Samim time isključena je značajnija interferencija na gramatičkoj razini.

Turcizmi (kao i ostale posuđenice) u umjetničkom djelu najčešće služe za karakterizaciju likova i situacija. Turcizmi su zapravo odraz određenog povijesnog trenutka i određene sredine. Turcizmima prezasićeni tekstovi ponekad, zbog svoje arhaičnosti, dovode u pitanje jezičnu kompetenciju čitateljstva, a time i poruku umjetničkog djela u cjelini. Da se to ne bi dogodilo, javlja se *odziv* tog istog čitateljstva koje stoji usuprot umjetničkog djela, ne više kao pasivni objekt, nego kao aktivni subjekt. Kao pojačajne jedinice izražajnosti turcizmi se javljaju u Njegoševu *Gorskom vijencu*; obligatorno su markirani, a kontekstualna stilska vrijednost dolazi zajedno s leksičkom vrijednosti. Dakle, turcizmi su dio komunikacijskog konteksta i javljaju se kao očekujuća stilska vrijednost u *Gorskom vijencu*. Da bi komunikacija na relaciji pisac – čitatelj bila uspješna, onda i pisac i čitatelj moraju raspolagati istom jezičnom kompetencijom. To pravilo vrijedi jednako i za njemački jezik kad se u njemu jave turcizmi, tj. kada se *Gorski vijenac* pojavi (kao prepjev) na njemačkom jeziku.

Svaki turcizam iz *Gorskog vijenca* donosi krišku života i vremena u kojem je nastao. Ponekad su turcizmi jednostavno preneseni u njemački jezik. To je samo pokazatelj kako je vrijednost jednog turcizma približno ista u jeziku izvornika i u jeziku prijevoda. Pa ipak najveći je broj prevedenih turcizama. Da ne bi stvarao prepreke na relaciji pisac – čitatelj, turcizam je preveden. Tako se stvara predodžba o ograničenosti turcizama u njemačkom tekstu u odnosu na tekst izvornika.

<i>Turcizmi</i>	<i>Prevedeni turcizmi</i>	<i>Preneseni turcizmi</i>
Aga	Aga	-
adži-Adža	Ober-Hadschi	-
alah	-	Allah
aždaja	Drache	-
barjaktar	Bannerträger	-
binjiš	Purpur	-
bula	Türkenfrau	-
čaša od oke	Okkabecher	-
čengele	Haken	-
ćaba	-	Kaba
delija	Recke	-
dilber Fatima	traut Fatima	-
dolama	Oberkleid	-
džamija	Moschee	-
džeferdar	Gewehr, lange Flinte	-
efendija	-	Efendi
fajda	Ehre, Nutzen	-
Fišek	Patrone	-
haračlija	Steuerbüttel	-
harač	Steuerjagd	-
harač	-	Haradsch
hajduk	-	Haiduk
kavazbaša	Oberkawas	-
koran	-	Koran
kadija	-	Kadi
marama	Weiberart	-
munar	-	Minarett
nahija	-	Nahi
pazar	Markt	-
raja	Christenvolk	Raja
sablja	-	Säbel
saruk	-	Turban
serdar	-	Serdar
šišan	Büchse	-
šehit	Blutzeuge	-
šerbet	Met	Scherbett
šućur	Dank	-
topuz	Keule	-
ulak	Bote	-

11.0. Njemački prevoditelj nije našao način da prenese stilsku vrijednost *rusizama* iz *Gorskog vijenca*. Primjerice: *žertva* (жертва), *blistateljno* (блистательно), *svoboda* (свобода), *Luna* (луна), *rabota* (работа), *bdenije* (бдение), *toržestvo* (торжество), *ljubov* (любов), *žertvenik* (жертвенник), *djeistvije* (действие), *poprečenje* (понечение), *besčastije* (бесчестие), *sahraniti* (сохранить), *nadežda* (надежда) – prevedeni su (kao i velik broj *turcizama*) standardnim njemačkim riječima.

Mnogi se slažu da se u ovakvim situacijama trebaju pozvati u pomoć dijalektalne riječi iz jezika prijevoda, ili pak strane riječi iz nekog drugog jezika koje bi imale istu onu funkciju u tekstu prijevoda (njemačkom tekstu) kakvu imaju *rusizmi* u izvornom tekstu. No to je ideal koji je teško dostići.

Istu sudbinu u njemačkom prijevodu imaju i druge strane riječi iz izvornika. Primjerice talijanizmi: *žbir*, *providur*, *palaca*, *dužd*.

12.0. Narodni govor prepoznamo i po *ustaljenim izrazima* u kojima se priziva božja pomoć ili neka druga viša sila. Ponekad se u obliku ustaljenog izraza javlja i kletva. Uspješan njemački prijevod govori nam o vrsnosti prevoditelja *Gorskog vijenca*, ali i o istom civilizacijskom krugu kojem pripada jezik izvornika i jezik prijevoda.

12.1. Istina, ponekad se za izvorno „Hvala Bogu“ u tekstu prijevoda javlja „Bog s nama“, ili umjesto „Bože jedan“ – „Dobri Bože“, ili kada jednostavno umjesto „Bog“ imamo „Gospodin neba“, ili kada se umjesto „Ne detinji“ u tekstu prijevoda javlja „Ostavi se besmislica“. Takva je sljedeća grupa primjera:

Hvala bogu, ima li vještica?
(GV, 129)

Gott mit uns, so gibt es wirklich Hexen?
(DB, 91)

Kakva braća, ako boga znate.
(GV, 43)

Was für Brüder sind's, um Himmelswillen.
(DB, 20)

Čudna popa jadi ga ne bili.
(GV, 125)

Sonderbarer Pfaff, mög Gott ihn schützen.
(DB, 88)

Divna pisma jadi ga ubili.
(GV, 123)

Ei zum Kuckuck, wunderschön die Handschrift!
(DB, 86)

Pomoz bože i mali božiću!
(GV, 158)

Steh uns Gott bei und das heilige Neujahr.
(DB, 116)

Bože jedan, tri stotine drugah
(GV, 46)

Gutter Gott! Die dreihundert Gefährten.
(DB, 23)

Bože dragi, koji sve upravljaš
(GV, 61)

Herr des Himmels, der du alles lenkest.
(DB, 35)

Ja se čudim lijepe mi vjere.
(GV, 64)

Bin verwundert, beim Prophetenglauben.
(DB, 36)

Ne detinji, kukala ti majka.
(GV, 87)

Laß den Unsinn, weh sonst deiner Mutter.
(DB, 54)

12.2. Takvih odstupanja od izvornika (ako se uopće o neadekvatnostima može govoriti u ovim primjerima) nemamo u grupi primjera koja slijedi:

Kugo ljudska, da te bog ubije.
(GV, 29)

Menschenpest, mög' Gottes Zorn dich treffen.
(DB, 10)

Ne, vladiko, ako boga znadeš!
(GV, 31)

Nein, Vladika, so du Gott willst kennen!
(DB, 11)

Pomoz bože, jadnijem Srbima.
(GV, 37)

Möge Gott den armen Serben helfen.
(DB, 14)

Bože dragi da ga san ne vara.
(GV, 54)

Lieber Gott! sollt' ihn ein Traum nicht narren.
(DB, 30)

Bog da prosti Uroševu dušu.
(GV, 54)

Gott genade Urošs Heldenseele.
(DB, 30)

Bog sa nama i anđeli božji.
(GV, 57)

Gott mit uns und Gottes heilige Engel!
(DB, 32)

Bjehu, brate, da te bog sačuva.
(GV, 95)

Waren Bruder, daß es Gott erbarme!
(DB, 62)

Po bedemu od Travnika,
bog ga kleo
(GV, 118)

Auf dem Festungswall von Travnik,
Gott verfluch' es!
(DB, 81)

Ne boj mi se, akobogda, dedo!
(GV, 148)

Fürchte nichts, so Gott uns beisteht, Vater!
(DB, 106)

Velikaši, proklete im duše.
(GV, 30)

Edelinge, Fluch auf ihre Seele.
(DB, 17)

13.0. Isti neprolazni izvornici svjetske književnosti uvijek se iznova prevode. Nezastariva jezična vrijednost uvijek se prilagođava novom vremenu sukladno novim pogledima na književnost i jezik. „Kao i svako veliko

djelo svjetske književnosti, i *Gorski vijenac* ima svoju unutrašnju književnu historiju, utemeljenu na tekstu i poetici izvornika, i vanjsku historiju koja se temelji na tekstovima poetike prijevoda. Ta vanjska književna povijest mnogolika je ne samo zato, što je dramska poema prevedena na različite jezike, nego i zato, što ona može imati, i obično ima, u okvirima jedne književnosti i jednog jezika različite oblike.“ (Мароевич, 2001:1)

Gotovo u svim značajnijim svjetskim jezicima *Gorski vijenac* je preveden po nekoliko puta. Svakim novim prijevodom otkrivane su nove vrijednosti izvornika koje, ulazeći u „stranu“ književnost, postaju novo, „vanjsko“ bogatstvo jezičnog izraza književnosti i jezika na koji je preveden. U našem primjeru to je njemački jezik i njemačka književnost.

Izvori

- Petar Petrović Njegoš: *Gorski vijenac*, Svjetlost, Izdavačko preduzeće, Sarajevo, 1975.
- Petar II Petrović Njegoš: *Der Bergkranz* (Übersetzung von A. Schmaus), Verlag Otto Sagner, München – Prosveta Verlag, Beograd, 1963.

Literatura

- Katičić, R. (1992.) Jezikoslovni zapisi o prevođenju, *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Koller, W. (1979) *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Quelle und Meier, Heidelberg
- Мароевич, Р. (2001) “Горный венец” – Русские поэтические переложения. http://guskova.ru/^^mladich/Njegosh/rm_rpp
- Озеров, Л. (1975) Переводчик – автор перевода – поэт. *Мастерство перевода*. Советский писатель. Москва.
- Ожегов, С. И. (1968) *Словарь русского языка*, Издательство “Советская энциклопедия”, Москва.
- Prunč, E. (2002) *Einführung in die Translationswissenschaft*, Band 1, Institut für Translationswissenschaft, Graz.
- Simeon, R. (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Wahrig, G. (1980) *Deutsches Wörterbuch*, Mosaik Verlag, München.

Stojan VRLJIĆ

**TRANSLATION AS ART
- A SELECTED EXAMPLE -**

The poetic rendition of a work of art has always been a great challenge. Today many agree that a "creative betrayal" is the foundation of a successful poetic rendition. And indeed, Alois Schmaus, as a translator in German literature, has put his name alongside with the name of the author of the Mountain Wreath – Petar Petrović Njegoš. The Mountain Wreath was put into a setting for which it had not been designed, and so got a new life.

Key words: *poetic rendition, art, German translation*